

In den strijd om het kerkelijk goed mengt hij zich niet „alsof de levenskracht der kerk in steenen gebouwen of schatten gouds zou schuilen”, maar omdat de kerk ook over het aardsche goed rekenschap heeft te doen, en „omdat op haar de verantwoordelijkheid blijft rusten, ook voor het aardsche talent, dat haar is toebetrouwd.”³⁶⁾ Hij verzet zich tegen het Koninklijk Besluit, waarbij al het kerkelijk goed zoo maar vrij en onbelemmerd teruggegeven wordt aan de gemeenten, en dat de commissie, die ad interim benoemd was, zich zelf duurzaam continueert.³⁷⁾

Doch nu de regeering aan het wijzigen ging, mag mede op grond hiervan geëischt, dat zij ook de Koninklijke Besluiten van 1852 en 1816 intrekken zal.³⁸⁾ Zij zou alleen een overgangsmaatregel moeten treffen, dat zich een nieuwe organisatie kon vormen, maar dan zoo, dat deze werkelijk uit de gemeente voortkomt en vrijwillig en met bewustzijn door haar wordt aanvaard.³⁹⁾ De classis Amsterdam in 1816 en de afgescheidenen omstreeks 1834 hebben de onwettige organisatie bestreden vanuit gereformeerd kerkelijk standpunt. Zij hebben daartegenover vrije gemeenten gevormd. Maar daarmee was die kerkvorm niet vernietigd, aan de gereformeerden geen gelegenheid tot nieuwe constitueering gegeven, en had de gereformeerde levensdrang zijn recht niet herwonnen. Daarom moet thans de strijd van rechtsstandpunt gestreden en van de regeering geëischt, dat zij haar onwettige daden te niet doen zal.⁴⁰⁾

In den strijd om den doop deed Kuyper mede, om, toen Zaalberg de trinitarische formule in die van geloof, hoop en liefde veranderd had, een bond van kerkeraden gesticht te krijgen, die zich onderling verbonden om het sacrament van den doop en voorts elk ander gemeentebelang dat bedreigd mocht worden, door gemeenschappelijke samenwerking te verdedigen.⁴¹⁾

Eindelijk heeft Kuyper te Utrecht — wat hij in zijn afscheidsrede niet vermeldt — den strijd over de kerkvisitatie, die bij zijn komst al aan den gang was, voortgezet. Op zijn voorstel verklaarde zich de kerkeraden buiten staat, de vragen der kerkvisitatie te beantwoorden omdat deze „hem gedaan worden namens een synode, met wier tegenwoordige waardheidsbekleeders de kerkeraden geen gemeenschap des geloofs en der belijdenis heeft”.⁴²⁾ Had het synodaal kerkbestuur geen verzachtende bepaling gevonden en was Dr Kuyper zelf in 1870 niet naar Amsterdam vertrokken, dan zou reeds te Utrecht een conflict uitgebroken zijn.

Bezinning.

In 1883, het jaar van Luthers vierde eeuwfeest, bood Kuyper aan de Nederlandsche zonen der reformatie zijn Tractaat van de reformatie der kerken aan: een letterlijke weergave van de lezingen, die hij te Amsterdam voor den Broederkring gehouden had.⁴³⁾ Al noemt hij zelf in de inleiding (XXII) dit Tractaat al te bescheiden „slechts het flauwe schaduwbeeld van wat een „handboek voor gereformeerd kerkrecht” behoort te zijn”, toch heeft het tijden als standaardwerk voor kerkreformatie en kerkregeering dienst gedaan en bewijst het heden deze diensten nog. Alle mogelijke kwesties, die met het onderwerp verband houden, worden breedvoerig en principiëel behandeld. In vier hoofddeelen komen achtereenvolgens de algemeene beginselen, de rechte formatie, de deformatie en de reformatie der kerken aan de orde. Doch daar eerst Dr H. Bavinck⁴⁴⁾ en later Dr J. C. Rullmann⁴⁵⁾ van dit werk reeds een schematisch overzicht hebben gegeven, is het doelloos, dit hier te herhalen, en meer dienstig, enkele typeerende gedachten eruit naar voren te brengen.

Reformatie omschrijft Kuyper als „kwijting van de verplichting, die op de kerk in haar zichtbare openbaring, d.i. op de plaatselijke kerken Christi en stuk voor stuk en in haar onderling verband rust, om zoo dikwijls de leugen en de zonde strafeloos in haar midden het juk afwerpen, door terugkeer tot de oorspronkelijke forme die in Gods Woord voor de kerken geboden is, aan de waarheid en de heiligheid opnieuw haar heerschappij over leugen en zonde te verzekeren.”⁴⁶⁾ Of korter uitgedrukt: reformatie „is het brengen van waarheid en heiligheid in de plaats van dwaling en zonde.”⁴⁷⁾

Alle goede reformatie heeft God tot auteur. „Geen onzinniger bedrijf dan ook, dan dat eenig mensch, al ware hij de uitnemendste, of eenige kerkelijke vergadering, ook al ware zij de invloedrijkste, zich ooit zou vermelen te zeggen of te denken: „Ja, wij zullen door ons beleid deze of die ingezonken kerk eens reformeeren!” Zulk zeggen is ongereformeerde hoovaardij en kan nooit anders dan op nog verdere deformatie uitloopen. Het is het averechts gevoelen, alsof wij een

zuivere kerk aan God hadden te leveren, in steed van dat Hij ons in Zijn ontfermingen met een zuiveren kerkstaat begenadigt.”⁴⁸⁾

Maar al is alle kerkreformatie uit God, dit neemt toch de menselijke verantwoordelijkheid niet weg. Evenals Kuyper vroeger de rust van het graf geesteseld had, die velen in de kerk wilden behouden⁴⁹⁾, zoo keert hij zich thans tegen de valsche lijdelijkheid en het onheillegitimisme. Hij weerlegt het onjuiste gebruik van Zacharia 4:6, dat het niet door kracht of geweld, maar door 's Heeren Geest zal geschieden. De valsche lijdelijkheid dwaalt in haar opvatting van het werk van den Heiligen Geest. „Men denkt zich dit werk van den Heiligen Geest namelijk, als buiten de gewone organen en buiten de gewone werkzaamheden omgaande. Iets dualistisch”. Maar juist op grond van Zacharia 4:6 moet iedere ambtsdrager tot reformatie oproepen en hem gezegd: „Dat hij juist ingelijfd moet zijn in een dier beide olijfbomen, door wier takken en twijgen, d.i. door wier gehoorzaamheid ook in het werk der reformatie, de zalfolie des Heiligen Geestes moet toegebracht aan de zeven kerken des levenden Gods.”⁵⁰⁾ „Een kerk, die klaagt zonder zich op te richten, is een lamenteerende en geen doleerende kerk. Immers een kerk die recht zal hebben, om voor God en menschen te doleeren, is zulk een vergadering van geloovigen, die zich afscheidt van degenen, die de kerk verdrukken, naar Gods Woord trouwe opzieners aanstelt, en met het overgeven van de gevolgen aan God Almachtig, zoodra doenlijk overgaat tot een goede inrichting van den dienst des Woords en der Sacramenten.”⁵¹⁾

Bij deze reformatie wil Kuyper niets van een tegenstelling tusschen een medische en een juridische weten. Oefening van kerkelijke tucht, verbetering van de kerkelijke ordonnantiën, berisping, schorsing of afzetting van ontrouwe ambtsdragers, censuur over ontrouwe leden, behooren, hoe juridisch ook, even goed tot de medische wijze van kerkherstel als de prediking van het Woord. Tegenover medisch staat niet juridisch maar chirurgisch. Vergelijken wij de kerk met ons lichaam en het kerkbederf met de ziekte in dat lichaam, dan zijn medische en chirurgische behandeling op deze wijze onderscheiden, dat de eerste het organisme ongestoord laat en de laatste „ter redding van het geheele organisme een deel ervan door het ontleedmes verstoort.”⁵²⁾

Reeds vroeger had Kuyper het eisch van het gereformeerde kerkwezen genoemd, dat elke plaatselijke gemeente een eigen kerk vormt. „Een „Gereformeerde kerk” voor een geheel land, als een eenheid van onzelfstandige deelen, is eenvoudig een ongerijmdheid, die zich zelve weersprekt. Een „kerkgenootschap” voor een geheel land, opgevat niet als een bond van vrije „kerken”, maar als een genootschap van alle hervormden in den lande tot stichting van EENE kerk, zou feitelijk ophouden, Gereformeerd te zijn.” Er kan wel van Nederduitsch Gereformeerde Kerken, maar nooit van een Nederlandsch Hervormde Kerk sprake zijn. „Officieel te spreken van een Nederlandsche kerk is onzin.”⁵³⁾

Ook in het Tractaat van de reformatie stelt Kuyper als eerste kenmerk van het gereformeerde stelsel van kerkregeering, dat de plaatselijke kerk uitgangspunt is.⁵⁴⁾ De onzichtbare kerk van Christus openbaart zich altoos eerst plaatselijk.⁵⁵⁾ Zulk een lokale kerk bezit in zichzelf het volle wezen der kerk. Dit wordt ons door de Schrift geleerd. De apostelen erkennen elke plaatselijke formatie voluit als kerk, spreken ook wel in het meervoud van kerken, maar gebruiken nimmer het enkelvoud kerk „als begrip van uitwendig organische kerkelijke eenheid”. Verder is er bij hen nergens een spoor van te ontdekken „dat zij de opsmelting van de plaatselijke kerken in zekere nationale eepheid als voorwaarde voor het behoud en het wezen eener kerk stellen”. En ook als de Heere Jezus zelf in Openbaringen 2 en 3 Zijn brieven geeft voor de zeven kerken van Klein-Azië, „vertoont de Heere wel de organische eenheid van het zevental in de eenheid der zeven lichten op den kandelaar, maar de kerken zelve worden als op zichzelf staande toegesproken.”⁵⁶⁾

Strikt genomen kan dan ook op een plaats maar één kerk zijn. „Een Luthersche of gescheidene Gereformeerde kerk in één zelfde stad, haar leden in dezelfde straten tellende, is niet gelijk het behoort, ook al moet het om 'l gebrekkige van een toestand soms tijdelijk geduld. Slechts wat in Belijdenis der waarheid principiëel uiteenloopt mag zich afzonderlijk formeeren; wat daarentegen één in belijdenis is, hoort saam. En aan den strengen eisch van het beginsel zou dan eerst recht geschieden, indien men bij verschil in Belijdenis van ondergeschikte punten niet rustte eer men hierin „hetzelfde gevoelde”, om voorts aan allen

die tegen deze Belijdenis der waarheid over stonden, het recht op den naam van kerk te ontzeggen.” Staan om uitwendige oorzaken, bij overeenstemming in belijdenis, op één plaats nochtans twee kerken naast elkaar, dan „mag in abnormale toestanden de ééne aan de andere het recht op den eernaam van kerk niet betwisten, maar dient over en weder geijverd met liefdedrang om beide kerken te vereenigen.”⁵⁷⁾

Is dus elke lokale kerk in zichzelf compleet en zelfstandig, dan kan het uiterlijk verband in rechten met andere kerken nooit anders dan door confederatie tot stand komen.⁵⁸⁾

Had Kuyper bij zijn eerste optreden meer dan eens beloofd, dat er geen leven zonder vorm bestaanbaar is, thans haalt hij wezen en vorm, onzichtbare en zichtbare kerk, vergadering der geloovigen en kerkelijke organisatie iets meer uit elkander. Al zijn de instellingen nog zoo verdorven, nochtans is het wezen der kerk nog behouden zoolang er nog geloovigen zijn overgebleven, die immers het vermogen in zich dragen om tot kerkreformatie of reformatie over te gaan. De schijnkerk treedt dan ook voor Kuyper op waar, bij aanwezigheid van de uiterlijke instellingen, er „geen enkel persoon meer is die belijdt, geen kerkelijke bediening die de genademiddelen brengt, en waar elken morgen de zon opkomt en elken avond de zon ondergaat, zonder dat een enkele knie voor Koning Jezus gebogen wordt of een enkele tong Hem belijdt.”⁵⁹⁾ De valsche kerk verviel nog dieper, want daar heeft satanische contra-formatie plaats gehad.⁶⁰⁾

Ging Kuyper vroeger voor „de uiterlijke kerk” op de vleeschwording des Woords terug, thans gaat hij er van uit, dat de organisatie der kerk op gezag berust en dat dit soevereine gezag door den Vader gegeven is aan den Christus. Niet als Zone Gods maar als Middelaar is Hij de aange-stelde Koning der kerk.⁶¹⁾ Om dit gezag uit te oefenen, is Christus altijd in Zijn kerk op aarde aanwezig, „present in den meest eigenlijken zin des woords; en waar Hij niet Zelf present is, daar moge een getabberd mensch staan te redeneeren, maar daar is geen bediening des Woords; daar moge water gesprekend en brood gebroken worden, maar daar is geen sacrament;... daar mogen kerkelijke heeren op groene kussens zetelen, maar daar is geen kerkeraad noch concilie noch synode machthebbende in zijn naam.”⁶²⁾ Deze presentie en dit gezag laat Christus vooral gelden in de personen van de ambtsdragers. „Doel, strekking, roeping van dit ambt is om het Woord Gods, het Woord des Konings waar te maken, te verwerklijken, te realiseeren met onweerstandelijke macht.”⁶³⁾

Merkwaardig is hierbij, dat Kuyper, naast de gewone kerkelijke ambten, op grond van artikel 28 der Confessie, ook het ambt aller geloovigen opneemt. Dit treedt op, waar de regeerende ambten wegvallen. En niet alleen wegvallen maar ook afvallen door ongeloof en ontrouw. Deze ambtelijke waarneming van ander taak is slechts uitvloeisel „van de meer algemeene taak, die in het ambt aller geloovigen besloten is, t.w. de plicht om gestadig en rusteloos in zake van belijdenis, kerkregiment en eeredienst, de beslissingen en daden der andere ambtsdragers te controleren.... In een gereformeerde kerk moet elk geloovige zijn geestelijk oordeel hebben en dat oordeel laten werken; niet uit betweterij of bedilzucht, maar uit geestelijke gehoorzaamheid; en dus nooit op grond van zijn opinie, maar uitsluitend naar het geestelijk verstand van den Woorde Gods. Aldus moet al hetgeen in de kerk beleden, beslist of bediend wordt, steeds zijn gestadigen steun vinden in de geestelijk verlichte conscientie der geloovigen.”⁶⁴⁾

Nader de vraag onder de oogen ziende, op welke wijze kerkhervorming toegaan moet, onderscheidt Kuyper drie soorten van reformatie, namelijk door reveil of geestelijke opwekking; door geleidelijk kerkherstel en door breuk met het bestaande. Deze laatste kan weer op drie manieren plaats hebben, doordat er gebroken wordt met de organisatie, met het kerkverband of ten slotte met de kerk zelf.⁶⁵⁾

Tot de Nederlandsche toestanden komend, vindt hij daar drie soorten kerken. In de eerste plaats zulke, waar nog tamelijk zuivere bediening van Woord en Sacrament is. Al laten zij ook ontheiliging van de genademiddelen toe en verwaarloozen zij de tucht en staan zij in een verkeerd kerkverband, toch zijn zij nog voor ware kerken van onzen Heere Jezus Christus te houden. Ten tweede, zulke kerken waar wel de goede bediening der genademiddelen ontbreekt, doch waar nog bidders zijn en hoop mag gekoesterd „dat op 's Heeren tijd de Baalsdienst voor den dienst des Heeren zal wijken.”⁶⁶⁾ En eindelijk kerken waarvan moet gezegd: „ze zijn gestorven. De kandelaar is van haar plaats

genomen en een nieuw ouden, veropzet verme. Zij zijn hem misschien le Wel weet I dit niet zull „Waren zij den zij mo v als che k zijn. En na de godzalig dan volgt hi of schismati stelling, als standige org In bizond hoe in al verlopen. M wordt, dat bekeering, zullen.” A eerst voldat

Ook bij K vooraf. Nog matie der k tisch reeds.

In den z te Amsterd en Gebrond scheid tuss instituut aa stellingen v digd had.

Den 27ste Feringa en zoowel aan kennis van hun ambt godsdienstig kanten; — meer aanh menten niet teekenden l gesteund do welijke prot raad het g in de dank land heerse heid van o Kuyper wa een memor broede zel l is, alsof de zouden heb kerkeraad, éischt, of a het ambt, lastering va van rust en taire kwesl dat het geb voor de ki Gods ope van het beg de vraag ald wiens zijde kerk kan ge stichting al haar bestek beslistheid i Eeuw aan kens krach baring de alle einden beginsel de belijdenissc of deze lev uitgesproke der bijzond is door de dacht.”

Ongeveer ouderlingen een der m leenen bij h sleutel v een oude feit van van een Was een c dennen proe toen reeds satie uitgeb vankelijk st na de beve schen in te stond; „ma van Amster

36) De kerkelijke goederen, 4.

37) T.a.p., 9.

38) Vrijmaking der kerk, 33, 16.

39) T.a.p., 50.

40) T.a.p., 13—14.

41) Dr J. C. Rullmann, De strijd voor kerkherstel, 160—164.

42) Kerkvisitatie te Utrecht in 1868, 120.

43) Het conflict gekomen, I Complot en Revolutie, 15.

44) De vrije kerk, IX 542—550.

45) Kuyper-bibliografie, II 93—106.

46) Tractaat van de reformatie der kerken, 8.

47) T.a.p., 116, 118.

48) T.a.p., 118.

49) Het vergrijp der zeventien ouderlingen, 133—136.

50) Tractaat van de reformatie der kerken, 181—182.

51) T.a.p., 89.

52) T.a.p., 127—128.

53) Vrijmaking der kerk, 10—11.

54) Tractaat enz., 47.

55) T.a.p., 7.

56) T.a.p., 34—36.

57) T.a.p., 37.

58) T.a.p., 34.

59) T.a.p., 112.

60) T.a.p., 114.

61) T.a.p., 14.

62) T.a.p., 16.

63) T.a.p., 18.

64) T.a.p., 68.

65) T.a.p., 121 v.v.

66) T.a.p., 197—198.

67) T.a.p., 1

68) T.a.p., 2

69) Revatie

70) Het ver

71) T.a.p., 1

72) T.a.p., 2

73) T.a.p., 1

74) T.a.p., 1

75) Het dre